

SÚČASNÁ POVEŠŤ A DETSKÝ ČITATEĽ

PROF. PAEDDR. EVA VITÉZOVÁ, PHD.

The study is devoted to the genre of legends and emphasis is placed on the impact of contemporary legends on young readers. The genre and its classification represent the entry into deliberations between folk legends and legends created by a specific author. The study notes contemporary tendencies in writing legends, the most significant creative acts of contemporary authors in this genre as well as aspects which are popular among readers of contemporary legends. The study also points out the fact that approaches to the adaptation of legends vary among the authors; some prefer the ethnographic and folklore approach (i. e. Melicher, Trubíni, Zemaníková), others the more literary stylistic approach (i. e. Tatár, Podmanický). Discovering oneself, and the meaning of one's own existence, thinking, behaviour and acting through a literary protagonist cannot be linear and superficial, but should be represented in the child's mind only in the extent to which his/her perceptive power, sensitivity and maturity allow. And legends are fully open to such educational effect on child readers.

Keywords: legends; genre characteristics; classification of legends; children reader

 evitezova@gmail.com

 Katedra slovenského jazyka
a literatúry
Pedagogická fakulta Trnavská
univerzita v Trnave

 <http://www.truni.sk>

ÚVOD

K histórii každého národa patria aj tradície, ktoré sa odovzdávajú z generácie na generáciu. Slovenské ľudové rozprávky a povesti sa stali národným dedičstvom, avšak postupnými úpravami, zliterárnenním, prispôbením a vhodnou aktualizáciou sa stali i klenotom, ktorý prenikol do povedomia nielen detského, ale aj dospelého príjemcu – čitateľa. Hodnoty rozprávok a povestí sa dostali ďaleko za horizont minulosti. Ich posolstvo je neustále aktuálne, čerpáme z nich múdrosti a nádej, spoznáваме minulosť národa. O ľudovej povesti, respektívne povesti sa vôbec hovorí ako o „bráne do dejín národov“, „moste do národnej minulosti“ alebo „mikrodejínach lokálnych spoločností“ (Michálek, 1973), ďalej ako o „kolíske novodobej slovenskej historickej prózy“ (Klátik, 1975), ale aj ako o „mladšej sestre rozprávky“ (Habovštiak, 1992). V odbornej literatúre by sme zaiste našli aj iné perifrastické pomenovania viac-menej výstižne vystihujúce jej slovesno-folklórnu alebo literárno-genologickú povahu. Jedno je isté: v predchádzajúcich pomenovaniach prevláda historicko-výchovný, prípadne historicko-integrálny aspekt pohľadu na jej vlastnú slovesnú štruktúru zastupujúcu buď primárne oblasť ľudovej prózy, alebo sekundárne oblasť krásnej literatúry a v rámci nej literárny subsystem – literatúru pre deti a mládež. Z uvedených pozícií potom možno pristupovať aj k hodnotovým charakteristikám povesti, predovšetkým k historickej povesti ako žánru, žánrovej formy.

ŽÁNROVÁ CHARAKTERISTIKA A KLASIFIKÁCIA POVESTÍ

Pod pojmom povest' v širšom zmysle slova rozumieme rozprávanie s historickými a miestnymi (regionálnymi) námetmi. Popri rozprávke je povest' najrozšírenejším epickým žánrom v európskom folklóre. Vyplýva to okrem iného z toho, že sa nachádza v značnej blízkosti rozprávky, ale na rozdiel od nej pôsobí hodnovernejšie, pretože jej fabula sa opiera o konkrétne okolnostné (miestne, časové) a osobné údaje v určitom historickom (minulom) čase. Ján Poliak (1983) nazval povest' mostom do sveta literatúry. Mal tým na mysli okolnosť, že zatiaľ čo v rozprávke hrá fantastika prvoradú

úlohu, v povesti už vidieť dotyk s reálnym svetom, dotyk, ktorý pozvoľna a pomaličky orientuje dispozície malého čitateľa (poslucháča) na vnímanie literatúry ako odrazu skutočného sveta.

Vo vedomí širokých čitateľských vrstiev sa pojmy „povest'“ a „rozprávka“ prekrývajú. Niet sa čomu čudovať, pretože ani v odbornej literatúre nie je tento problém dostatočne zmapovaný a vyriešený. Istotne to súvisí i s tým, že azda najvýznamnejšia zbierka slovenských ľudových rozprávok nesie pomenovanie *Slovenské prstonárodné povesti*. Ich autorom (presnejšie upravovateľom a zberateľom) bol Pavol Dobšinský, ktorý orientoval svoj zberateľský záujem predovšetkým na fantastickú, čarodejnú rozprávku, a tak ako aj ostatní štúrovci, aj on vnímal povest' ako ľudový produkt, bez pridanej umeleckej hodnoty, a preto ju zanedbával.

Možno práve z uvedených dôvodov termíny rozprávka a povest' splývali do jedného žánrového označenia – povest'. Až začiatkom 20. storočia sa tieto pomenovania oddelili. Následne povest' začala dokazovať a obhajovať svoju umeleckú kvalitu a nárok nielen na svoju existenciu, ale i na samostatné pomenovanie a žánrové ohraničenie. Táto svojbytnosť je v konečnom dôsledku obsiahnutá a naznačená i v pomenovaní povest', teda ide o slovesný útvar v (súčasnosti už žánrovo-tematicky vyprofilovaný), ktorý bol na samom začiatku vzrušujúcou zvesťou, chýrom.

Jedným z najdôležitejších problémov, s ktorým sa pri povestiach stretávame, je problém klasifikácie povestí. Aby sme si ho lepšie priblížili, uvedieme podstatnú časť charakteristiky povestí so zreteľom na ich triedenie zo Žilkovho *Poetického slovníka* (1984, s. 257 – 258).

Povesti možno podľa Žilku (1984) rozdeliť nasledovne:

1. Miestne povesti viažuce sa k istej lokalite majú regionálny ráz. Svojím obsahom vysvetľujú vznik istej zvláštnosti, dominanty regiónu alebo rozprávajú o zaujímavej udalosti, ktorá sa k lokalite viaže. Patria sem tzv. a) etymologické povesti, vysvetľujúce vznik miest, pomenovania riek, vrchov, skalísk; b) etiologické, ktoré sa dotýkajú prírodných zvláštností kraja, vzniku istých javov, osobitostí regiónu; c) povesti o hradoch a zámkoch, ktoré tvoria osobitnú skupinu a vyznačujú sa preferovaním sociálnych motívov (sem možno zaradiť povest' o Sitne, o Trenčianskom hrade, o Kremnickom zámku a pod).

2. Historické povesti opisujú významné udalosti národných dejín a sú prameňom lepšieho poznania minulosti. Rozdeľujú sa podľa etáp a významných medzníkov národných dejín: jestvujú povesti z veľkomoravského obdobia, povesti o Tatároch a Turkoch, o kráľovi Matejovi. Osobitný cyklus tvoria povesti so zbojníckou tematikou, najmä o Jurovi Jánošíkovi.

Podľa Marčoka povesti vznikajú „s rozvojom historického povedomia ľudu transformáciou kultúrno-spoločenských mýtov. Historický zmysel rozprávania je základnou vlastnosťou, ktorou sa povesti odlišujú od báji a poverových poviedok“ (Marčok, 1978, s. 75 – 76). V povestiach sa „historické procesy nezobrazujú ako výsledky pôsobenia abstraktných spoločenských síl a vývinových zákonitostí, ale ako dôsledky bezprostredného individuálnym záujmom motivovaného konania jednotlivého človeka“ (Marčok, 1978, s. 77). Z tohto hľadiska preto zamietá delenie povestí na historické a „nehistorické“ a zároveň navrhuje také členenie povestí, v ktorom je zakaždým prítomný ak už nie v pravom zmysle slova historický, tak prinajmenšom minulostný moment. V tejto súvislosti rozlišuje štyri druhové formy:

- a) Povesti vysvetľujúce vznik a zmysel kultúrno-historických javov, ako sú mestá, hrady, erby, kostoly, sídliská, studne a pod. (eponymické a etiologické). Najznámejšou povestou tejto druhovej formy je *Studňa lásky o vzniku studne na Trenčianskom hrade*.
- b) Povesti o činoch historicky význačných osobností (hrdinské). V ústnej tradícii sa zachovali celé cykly povestí o Jánošíkovi, kráľovi Matejovi, cisárovi Jozefovi, o zbojníkoch i krutých zemeľpanoch. Patrí sem aj povestná *Bátoryčka*.
- c) Povesti rozprávajúce o udalostiach, ktoré sa dotýkali osudov širšieho kolektívu, akými boli vojny, povstania, vpády nepriateľov, živelné pohromy, epidémie a pod. (kronikárske). Najznámejší je cyklus povestí o tureckom vpáde a stavovských protihabsburských povstaniach.
- d) Povesti uvažujúce o lepšej budúcnosti ľudu a cestách k nej. Patria sem povesti o rytieroch v podzemí, o Jánošíkových pokladoch, ktorých nájdenie by malo odstrániť biedu, o zmŕtvychvstaní či objavení sa nového Jánošíka a pod. (sociálno-utopické). Najznámejšou takouto slovenskou povestou sú *Sebechlebskí hudci*.

Jozef Melicher v doslove ku knižke *Hontianske povesti*, v ktorom sa zamýšľa nad žánrovým určením povesti, odvolávajúc sa pritom na vlastné skúsenosti a poznatky zo svojich tvorivých kontaktov so slovenským povestovým fondom, dochádza k záveru, že „za povest možno pokladať nielen aktuálny historický príbeh, ale aj poverovú a komickú prekáračkovú udalosť, ktorá sa evidentne viaže k určitému regiónu, k známym osobám a lokalitám“ (Melicher, 1996, s. 164). Z toho potom vyplýva aj nový model klasifikácie povestí na 1. historické, 2. poverové a 3. prekáračkové. V článku *Premeny ľudovej prózy* (1997, s. 124 – 126) takéto možné rozdelenie povestí odôvodňuje takto: „Označenie miestne je pri povestiach irelevantné. Veď bez miestneho určenia niet povesti. Moment historickosti a personálnosti nemusí byť vždy prítomný. Ale moment lokálnosti, čiže miestneho určenia a zaradenia, je nevyhnutný. Musí byť prítomný vždy. Označenie eponymické, etiologické, hrdinské, heraldické a zbojnícke môže rovnako platiť pre poverové a prekáračkové povesti, nielen pre historické. Ide len o variačný stupeň nadľahčenosti alebo dramatickosti. Lenže, to je vec mentality rozprávača, nie druhej klasifikácie povesti.“

Problematike delenia povestí sme venovali pomerne väčší priestor – nazdávame sa totiž, že hoci je otázka klasifikácie povestí pre detského čitateľa irelevantná, kvalifikovaný pedagóg, vychovávateľ a knihovník by mal byť v tejto oblasti zorientovaný a kompetentný. Problémy vo výskume súčasných povestových textov sa v súčasnom období vetvia i okolo textotvorných a interpretačných súvislostí zastrešujúcich celý komplex čiastkových vnútorných (textových) a vonkajších (kontextových) otázok týkajúcich sa povesti ako žánru. Patrí sem napríklad otázka autenticity a umeleckosti povesti v nadväznosti na problematiku literárneho pretvárania povestových predlôh, problém dramatickosti ako základného štruktúrneho znaku povesti, ďalej vymedzenie a ohraničenie žánrovej škály povesti (napríklad v nadväznosti na rozprávku, mýtus a legendu), jej interpretačných polôh a variácií a celý rad ďalších sprievodných problémových okruhov, akými sú napríklad prítomnosť a funkcia reálneho a fantastického v povesti, insitný charakter povestovej látky, pozícia rozprávača a pozícia príjemcu, informatívna či estetická hodnota povesti, tematický aspekt pri klasifikácii povestí, niektoré edičné problémy atď.

SÚČASNÁ POVEŠŤ, TENDENCIE JEJ SMEROVANIA A DETSKÝ ČITATEĽ

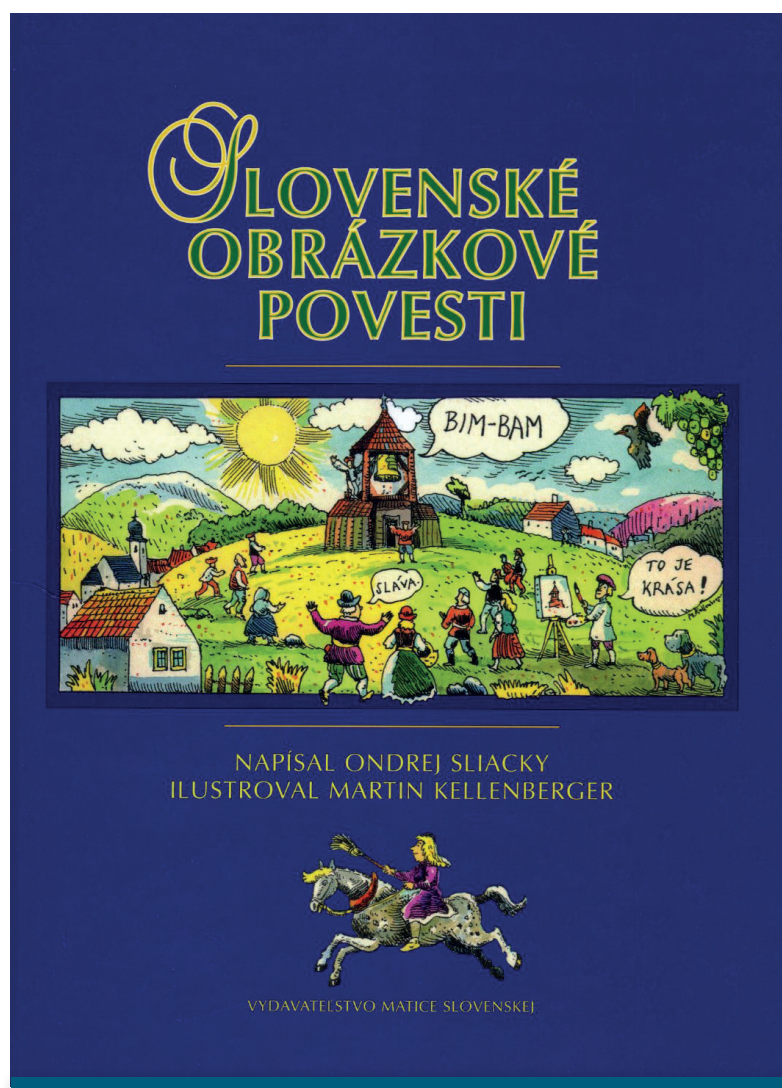
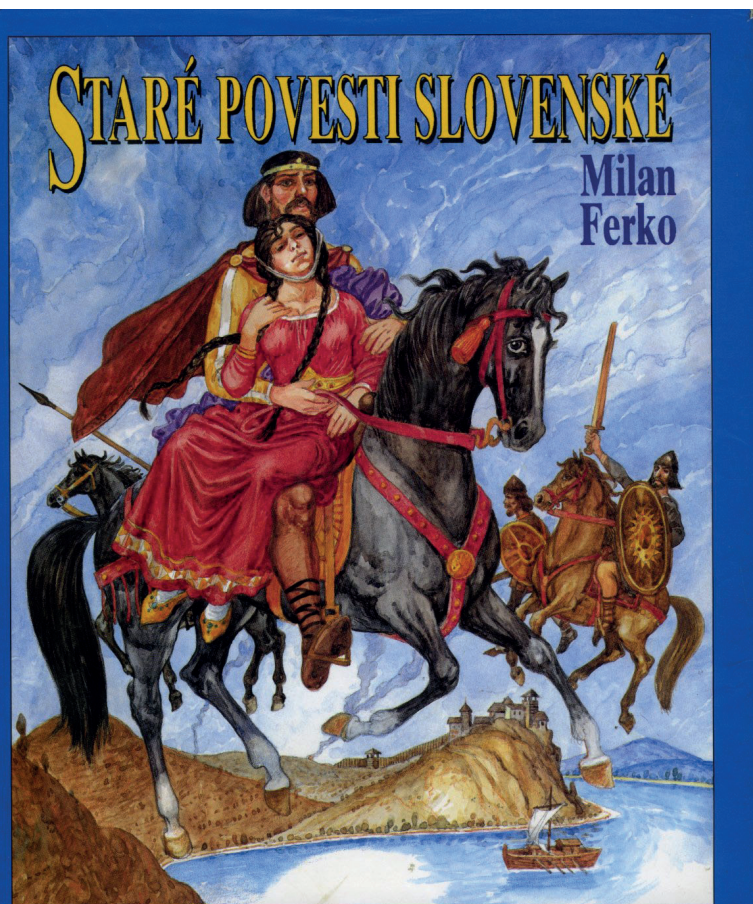
V posledných desaťročiach sa poveseň mení oproti svojmu pôvodnému (ľudovému, folklórnemu) variantu. Zostáva síce stále jednoduchým prerodzprávaním historickej udalosti (v zmysle folklórnej tradície), ale práve jej jednoduchosť a lineárnosť ju predurčuje k tomu, aby sa stala vhodným žánrom určeným detskému čitateľovi, na čo sa v súčasnosti zameriavajú aj autorské spracovania pôvodne folklórnych motívov. Povesti zaujímavým spôsobom históriu vždy dokreslovali, či už išlo o vysvetlenie pôvodu niektorých názvov, alebo o interpretáciu historickej udalosti, alebo udalosti vzťahujúcej sa k nejakému zaujímavému miestu. To je i podklad na literárne spracovanie do podoby povestí i dnes.

V 90. rokoch 20. storočia a začiatkom 21. storočia dochádza v povestovom žánri ku kvantitatívnemu vzrastu. Jedným z dôvodov je snaha dokázať slovenskú svojbytnosť, samostatnosť a historickú ukotvenosť (v duchu „Bolí sme tu už dávno a máme svoju históriu“), ale aj logické rozširovanie publikačných možností.

Začiatkom 90. rokov 20. storočia národno-historický uhol pohľadu najvýraznejšie predstavujú povesti Milana Ferka *Staré povesti slovenské* (1990)

a *Nové povesti slovenské* (1994). Svojou adresnosťou nie sú jednosmerné, majú ambície osloviť i dospelého prijímateľa. Tematicky sa viažu na rôzne obdobia našich národných dejín. Sú v istom zmysle slova pendantom k tomu, čo prezentuje dielo J. Cígera Hronského *Zakopaný meč v medzivojnovom období*. V podobnom duchu možno hodnotiť povesti Jozefa Melichera *Od Zobora po Sitno* (1998).

Dôkladné poznanie a rešpektovanie štruktúrnych zákonitostí žánru povesti je dlhodobou prítomnosťou v tvorbe Ondreja Sliackeho, ktorý spolu s ilustrátorom Martinom Kellenbergerom dal žánru povesti netradičnú podobu komiksu v knihe *Slovenské obrázkové povesti* (2005). Autori v nej prezentujú dva-

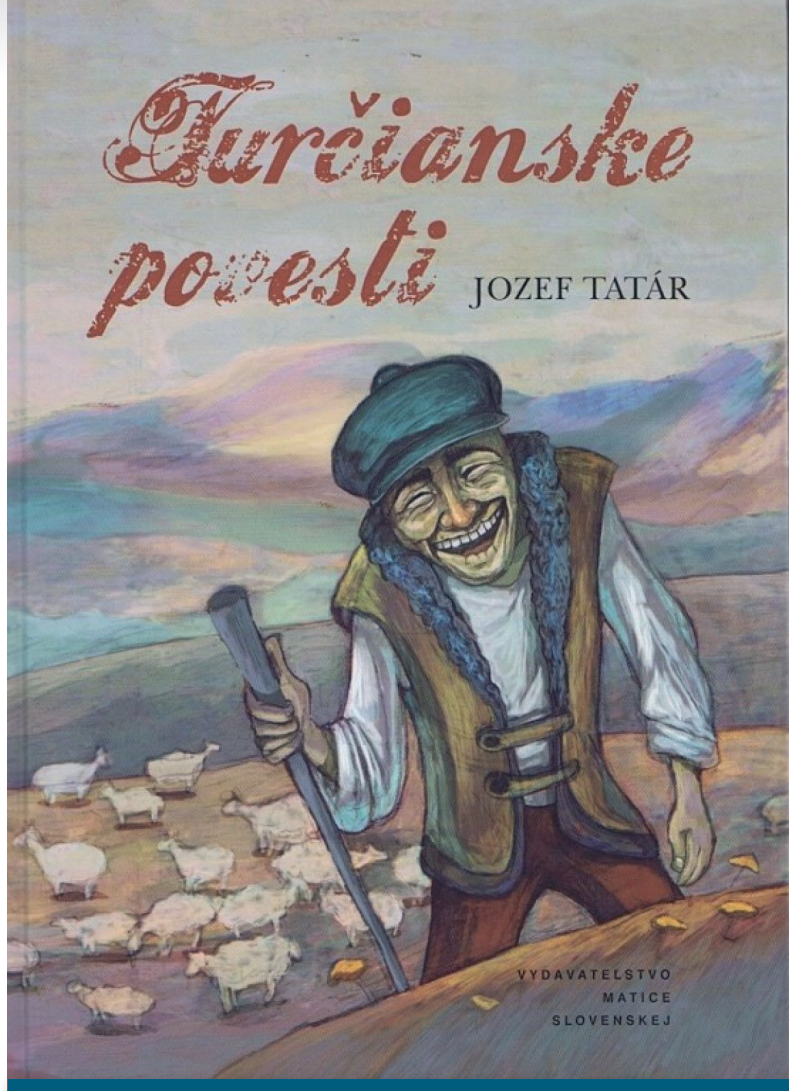

násť historických a dvadsaťsedem miestnych povestí, ktoré pokrývajú celé územie Slovenska. Kompozícia knihy je z hľadiska lokalizácie príbehov kruhová, začína sa i končí príbehmi z východu krajiny. Realizácia povestí ako obrázkových príbehov je pre deti veľmi príťažlivá, pretože často najmä v začiatkoch

svojich čitateľských skúseností potrebujú pomoc, napríklad vo forme obrázkov k textu. Treba však dodať, že žánrové špecifiká povesti nie sú v tomto prípade nijako oslabené.

V súčasnosti sa opäť stáva (ako v každom prelomovom historickom období) zaujímavou postavou Juro Jánošík. Postava Jánošíka je prítomná napríklad v povesti *O najväčšom zbojníkovi Jánošíkovi*. Táto povesť je súčasťou knihy *Povesti z Liptova* (2008), ktorú zostavili Peter Vrlík a Peter Mišák. Uvedená povesť sa nachádza v časti *O zbojníkoch a pokladoch*, ktorá okrem tejto povesti obsahuje ešte devätnásť povestí zobrazujúcich život zbojníkov. Jánošíkovská téma je prítomná v mnohých ďalších zbierkach povestí vydaných na prelome 20. a 21. storočia, avšak jánošíkovský motív je aktualizovaný i v mnohých regionálnych súvislostiach, dokonca i takých, v ktorých pôsobenie Jánošíka nebolo pravdepodobné. Takýto spôsob „migrácie“ Jánošíka si zvolil napríklad Jozef Melicher v zbierke *Tekovské povesti* (1989). V tejto knihe možno nájsť povesti *Jánošíkov poklad pod Javorom*, *Jánošíkova valaška za rybníckym kostolom*. Motív pomoci sedliackej dedine v čase vianočných sviatkov spracoval v povesti *Jánošíkovské Vianoce* Anton Marec (1994). Podobných povestí možno nájsť v našej literatúre viac, ale zvláštnosťou tohto príbehu je, že sa odohráva kdesi v dedinke pod Tatrami, kadiaľ Jánošík prechádzal, čo je dosť vzdialené od regiónu, v ktorom Jánošík domovsky pôsobil. V povestiach ho však nachádzame tak v Tekovskej stolici, ako aj v Bratislave či na východnom Slovensku, pretože Jánošík sa stal celoslovenským, ba až národným fenoménom, a tak si ho prisvojilo v povestových príbehoch celé Slovensko.

Najväčší rozmach však v poslednom období zaznamenali povesti, ktoré majú regionálny charakter a viažu sa k určitej konkrétnej lokalite. Matica slovenská ich vydávanie zastrešila pôvodným projektom edície *Povestová mapa Slovenska*. Takto vyšli na prelome storočí napríklad *Tatranské povesti* Antona Mareca (2002), *Hontianske povesti* Jozefa Melichera (1996), *Požitavské povesti* Jozefa Melichera a Jozefa Trubíniho (1998), *Turčianske povesti* Jozefa Tatára (1999), novobanské povesti *A zvony nezvonía* Jozefa Hindického (1999), *Kysucké povesti* Jána Podmanického (2002), povesti z nitrianskeho regiónu *Ponitrianske povesti a povrávky* Zuzany Zemaníkovej (2001). Rozkolísaná hodnota diel tohto ambiciózneho projektu je spôsobená tým, že kým niektorí autori dokázali rešpektovať žáner povesti a uplatňovať jeho adekvátnu stavbu, jazyk a rozprá-

vačské špecifiká (napríklad Melicher, Trubíni, Tatár), iným sa to z rôznych dôvodov podarilo menej (Hindický, Podmanický). Napriek tomu je potrebné uvedomiť si, že cieľom autorov bolo predstaviť región prostredníctvom povestových príbehov a podporiť aj tzv. „regionálne vlastenectvo“.

V ostatnom období však vo väčšom počte pribúdajú tituly, ktoré majú s povestami spoločné len styčné body, sú založené na domýšľaní, vymýšľaní a fabulovaní. V mnohých prípadoch obsahujú viac prvkov z mytológie a rozprávkovosti, preto ich môžeme nazvať aj ako poviestky, povrávky a príbehy z dávnych čias. Typické pre ne (tak isto ako pre celú súčasnú literatúru) je synkretizácia žánrov a postupov. Autentický povestový žáner je najviac zastúpený v už spomínanom projekte Vydavateľstva Matice slovenskej *Povestová mapa Slovenska*. Tento projekt má podiel na sprítomnení jednotlivých regiónov Slovenska do povestovej podoby. V uvedenom edičnom rade tak vyšli napríklad novohradské povesti Hany Koškovej *Mara medvedia*, *Povesti a legendy z Novohradu* (2007) a *Poludnica z Čerepeša* (2010); *Povesti z Liptova* (2008) autorskej dvojice Peter Vrlík a Peter Mišák; *Hontiansko-novohradské povesti* (2010) Jána

Mäsiara; *Povesti z Pohronia* (2011) a *Karpatské povesti* (2012) Petra Urbana; *Turčianske povesti* (2012) Jozefa Tatára. Zvlášť cenné i z hľadiska folkloristiky sú v Melicherových povestiach (napríklad v knihe *Požitavské povesti*) odkazy na zdroje povestí – či už záznam rozprávania konkrétneho človeka, písomná informácia a podobne. Zaujímavé sú i fakty o minulosti miest a obcí, erby a mapka Požitavia. Pre Melicherove povesti je typická úspornosť, nezaťaženosť dejovými digresiami a nevyumelkovanosť, pretože autorovou snahou je hodnovernosť. Melicher s cieľom zaujať detského i dospelého príjemcu, jazykovo sa prispôsobuje dnešnému čitateľovi, ale nedeje sa to rušivo a násilne. Jeho povesti vyznievajú ľudsky, optimisticky, ale aj výchovne. Vplyv Jozefa Melichera na tematizovanie povestí je zreteľný vo výbere *Ponitrianske povesti a povrávky* od Zuzany Zemaníkovej (2001). Základným rozdielom však je, že zatiaľ čo u Melichera je zreteľný a právoplatný odkaz na prameň a zdroj informácií pri každej povesti, u Zemaníkovej ukotvenia povestí sú všeobecné (Pramene a literatúra). Preto žánrové vymedzenie „povrávka“ je v jej prípade adekvátnejšie než povesť. Pozitívne však možno hodnotiť *Slovníček krajových a menej známych slov* i kapitolu *Hľadáme korene*, v ktorej autorka približuje históriu jednotlivých miest a obcí medzi starodávnou Nitrou a Novými Zámkami. Prínosom je i komentovaný zoznam osobností, ktoré sa v knihe spomínajú. Už z uvedeného členenia i z výstavby Zemaníkovej povestí je zrejmé, že jej cieľom je poučať čitateľa, čo pri povestiach nemusí byť negatívom, naopak, môže sa stať ich organickou súčasťou.

V projekte *Povestová mapa Slovenska* ďalej publikovali napríklad Peter Urban (*Povesti z Poľany a Podpoľania*, 2020), Igor Válek (*Povesti o slovenskej vode*, 2019), Peter Mišák (*Povesti a príbehy karpatských Rusínov*, 2020), Ondrej Sliacky (*Turecká studnička*, 2019), Ľudovít Petraško (*Povesti, príbehy a povedačky z východného Slovenska*, 2018), Hana Košková (*Mlynárske povesti*, 2018), Ján Podmanický (*Kysucké povesti*, 2017), Peter Vrlík – Peter Mišák (*Murárske povesti a príbehy*, 2015). Zo strohého vymenovania titulov možno pozorovať zastúpenie nielen regionálnych tém, ale i povolání, remesiel, respektíve iných oblastí života (voda, minerálne pramene atď.).

V rámci projektu taktiež vychádzajú i reedície, napríklad Jozef Cíger Hronský (*Slovenské povesti*, 2018), Mária Ďuričková (*Slovenské povesti Márie Ďuričkovej*, 2017).

Tendencie v tvorbe povestí sú teda také, že popri veľmi kvalitných dielach (uvedených v predchádzajúcej časti príspevku) existuje, ba priam dominuje žánrová rozkolísanosť. V súčasnosti sa už asi ani nedá jednoznačne zachovať čistota žánru, často ide skôr o rozprávky, črty a intermezzá (nie je v nich prítomný „dokázateľne historický“ moment). Vychádza mnoho reprintov, druhé i ďalšie vydania úspešných kníh povestí, prispôbené dnešnému jazyku (Ďuričková, Horák, Hronský). Do povestí sa dostávajú nové témy (vinohradníctvo, užší región, tematika slovenských riek, liečivé pramene, baníctvo, novodobé dejiny a iné), nové spôsoby spracovania (subjektívizujúce komentáre, spájanie viacerých motívov do jedného celku).

Povesť je zároveň tým žánrom, ktorý môže búrať bariéru nechuti k čítaniu, môže byť návodom, ako získať dieťa (potenciálneho čitateľa) pre literatúru. Je to totižto návrat kamsi do tajomnej minulosti a k predkom, pretože vzťah k rodisku bude vždy stáť na silných koreňoch. Hoci v súčasnosti povesti už nie sú absolútne čistým literárnym žánrom, ich cieľom je prilákať najmä detského čitateľa k záujmu o históriu (najmä regionálnu).

Čistý povestový žáner dodržiaval pri kreovaní modernej slovenskej povesti hlavne Jozef Melicher, v súčasnosti sú akýmisi strážcami čistoty tohto žánru (nemáme tým na mysli konzervatívnosť, skôr rešpektovanie žánrových pravidiel v modernom šate) Ondrej Sliacky, prípadne Zuzana Zemaníková či Anton Marec. V súčasných povestiach sú prítomné tradičné i adaptačné postupy textu, zliterárnenie, pretože povesť ako žáner bola pôvodne strohým textom, správou o udalosti, interpretácia faktov. Dnes sa od nej neočakáva len podanie holej skutočnosti, pretože okrem funkcie sprostredkovať históriu sa k nej pridáva i zábavná funkcia, novátorstvo spojené s tradíciou.

Pozoruhodnou aktivitou nasmerovanou k mladému čitateľovi je z ostatných povestových počínov kniha povestí Jozefa Lenharta *Čierne zlato. Povesti z Hornonitria I.* (2012). Knižka vyšla vo vydavateľstve Trio Publishers v rámci projektu *Čítame s porozumením*. Trinásť povestí z hornonitrianskej oblasti o vzniku miest či niekdajších remeslách reprezentuje relatívnu čistotu súčasného povestového žánru, pridanou hodnotou je príručka *Čítame s porozumením*, ktorá čitateľovi pomáha orientovať sa v texte, učí ho objavovať zmysel a hodnoty literatúry. Aj to je spôsob, ako povestový žáner priblížiť súčasnému čitateľovi.

Jozef Lenhart

Čierne zlato

Povesti z Hornonitria I

Ondrej Sliacky

TURECKÁ STUDNIČKA

(povesti z osmanských čias)

Ilustroval Peter Uchnár

Vydavateľstvo
Matice slovenskej

Príkladom aktuálnej povestovej knihy, ktorá je v rámci sledovania súčasného povestového žánru signifikantná z viacerých dôvodov, je dielo Ondreja Sliackeho z roku 2019 *Turecká studnička* (povesti z osmanských čias). Kniha je zaujímavá témou, spracovaním, jazykom i posolstvom a zároveň dôkazom, že i vďaka invenčnému stvárneniu povestí nie je len suchým opisom historických udalostí, ale príbehom o okolnostiach večného ľudského zápasu s vtrkavou priazňou či nepriazňou osudu. V Sliackeho povestiach sú prítomné dobové (historické) slová, ktoré čitateľovi ozrejmuje vysvetlivky na konci knihy, historické reálie a poznatky o jednotlivých miestach, ku ktorým sa povesti viažu. Práve jazyk je jedným z najväčších pozitív tejto knihy povestí, pretože je živý, šľavnatý a pre deti pútavý.

ZÁVER

Pôvodná tvorba pre deti má dlhé tradície. V súčasnosti na Slovensku píše mnoho kvalitných autorov, ktorí sa snažia vydávať kvalitnú pôvodnú slovenskú tvorbu (vrátane povestí) pre deti a mladých čitateľov. Bohatá úroda nových kníh povestí svedčí o tom, že sa ešte nevyčerpali všetky možnosti literárneho spracovania pôvodných predlôh, ale i o tom, že sa vytvárajú nové povesti, ktoré s pôvodnou folklórnou podobou súvisia len okrajovo. Každý čitateľ či literárny teoretik očakáva od povesti niečo iné. Dokonca i samotný prístup k úprave povesti je odlišný, niektorí autori preferujú etnograficko-folkloristický prístup (napríklad Melicher, Trubíni, Zemaníková), iní viac literárne štylistický (napríklad Tatár, Podmanický). Regionálna história a ľudová slovesnosť je východiskom, ale autorskou licenciou sú už ďalšie úpravy textu. Zdanie povestovej autenticity autori dosahujú imitáciou spontánneho rozprávania, ale i vsúvaním prísloví a porekadiel do epického textu, prípadne i oživením dobovou pesničkou v nárečovej podobe, nárečovými slovami, archaizmami, historizmami, ale všetko s mierou, len v takej podobe, aby to detský čitateľ prijal a akceptoval. Súčasný detský čitateľ nestrpí rozvláčnosť, prídlhé opisy, viacepizodickosť, preľudnenosť a prílišnú štylistickú upravenosť. Okrem didaktického rozmeru (je však dôležitý opatrný prístup, prílišné didaktizujúce vysvetľovanie odrádza detského čitateľa od čítania) je veľmi v súčasných povestiach žiadaný a prítomný humor. S čítaním povestí ide teda vo vzťahu k deťom a mládeži aj o vážny

výchovný rozmer, s ktorého prítomnosťou by sa mal každý čitateľ vyrovnat; je to problém identifikácie, výchovný problém nasledovania správania a činov, skutkov, tzv. kladných hrdinov, a opačne, odsúdenia konania záporných postáv. Objavovanie vlastného „ja“, zmyslu vlastného bytia, myslenia, správania a

konania prostredníctvom literárneho protagonistu nemôže byť priamočiare, prvoplánové, ale má byť vo vedomí dieťaťa zastúpené len v takej miere, akú dovoľuje detská vnímavosť, citlivosť a zrelosť. Povesti sú voči takémuto výchovnému pôsobeniu na detského čitateľa naplno otvorené.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

- HABOVŠTIAK, Anton. 1992. Ľudová povesť ako historická a národná hodnota. In *Literárny týždenník*, 1992, č. 4, s. 6.
- KLÁTIK, Zlatko. 1975. *Slovo, kľúč k detstvu. Dielo, druh, kontext v tvorbe pre mládež*. Bratislava : Mladé letá 1975. 325 s.
- KLÁTIK, Zlatko. Zahmlená tvár súčasnej povesti. In *Zlatý máj*, 1977, č. 2, s. 105 – 109.
- KOPÁL, Ján. 1987. *Próza a poézia pre mládež. Teória/poetológia*. Nitra : Enigma 1987. 313 s. ISBN 80-85471-48-5.
- MARČOK, Viliam. 1978. *O ľudovej próze*. Bratislava : Mladé letá 1978. 286 s. ISBN 66-041-78.
- MELICHER, Jozef. Premeny ľudovej prózy. In *Slovenské pohľady*, 1997, č. 5, s. 124 – 126.
- MELICHER, Jozef. Slovo na záver. In *Hontianske povesti*. Martin : Matica slovenská 1996, 172 s. ISBN 80-7090-366-X.
- MICHÁLEK, Ján. 1973. Dar našich predkov. In *Čarovné zrkadlo. Výber zo slovenskej ľudovej slovesnosti*. Zost. J. Michálek. Bratislava : Mladé letá 1973, s. 245 – 249.
- MICHÁLEK, Ján. 1996. *O ľudovej slovesnosti*. Bratislava : Univerzita Komenského 1996. 143 s. ISBN 80-223-1015-8.
- OBERT, Viliam. 1998. *Detská literatúra a čitateľský rozvoj dieťaťa*. Bratislava : LITERA 1998. 263 s. ISBN 80-88894-07-07.
- POLIAK, Ján. 1983. *V službách detskej literatúry*. Bratislava : Mladé letá 1983. 335 s.
- VITÉZOVÁ, Eva. 2016. *Dieťa a kniha*. Trnava : PdF TU v Trnave 2016. 67 s. ISBN 9788080829612.
- VITÉZOVÁ, Eva. 2005. *Významové a žánrové charakteristiky povesti*. Bratislava : OG – Vydavateľstvo Poľana 2005. 135 s. ISBN 80-89192-25-4.
- ŽILKA, Tibor. 1984. *Poetický slovník*. Bratislava : Tatran 1984. 425 s.